

„ÉN MÁR TELJESEN LETETTEM AZ ÁLLAMRÓL”

DERDÁK TIBORRAL, A SAJÓKAZAI
DR. ÁMBÉDKAR GIMNÁZIUM IGAZGATÓJÁVAL
ÓNODY-MOLNÁR DÓRA BESZÉLGETETT

1990-ben többek között olyan emberek kerültek a parlamentbe, akik szociológusként, emberi jogi szakemberekként jól ismerték a cigányság helyzetét. Ön is közéjük tartozott, de csak egy ciklust töltött az Országgyűlésben. Azért nem indult újra, mert úgy érezte, hogy a parlamentben keveset lehet tenni a cigányokért? Vagy kiábrándult az SZDSZ-ből?

Én nem voltam se politikus, és igazából szociológus sem. Igaz, hogy képviselő voltam, és azt úgy hívják, politikus, igaz, hogy szociológus diplomám van, de nem vagyok, nem voltam egyik sem. Már akkor is iskolaszervező voltam valójában. Kicsit haragudtak is rám az SZDSZ-es képviselőtársaim, hogy egy csomó szavazásnál nem voltam ott, mert helyette épp a Gandhi Gimnáziumot szerveztem. Van bennem kötelességtudat, amit elvállalok, szeretem is megcsinálni. Púp volt a hátamon a képviselősködés. Pedig nagyon sokat segített ez a púp bizonyos lehetőségek, kapcsolatok megszerzésében. Az első parlament nem politikusokból állt, az egyfajta népgyűlés volt. Sok olyan ember, akinek volt valamilyen mondanivalója. Én is így kerültem oda. Nem ábrándultam ki sem az SZDSZ-ből, sem a parlamentből. Csak csinálják az erre rátermettebbek.

Innentől kezdve szakértőként vett részt a jogalkotók munkájában. Milyennek látja a különböző

kormányok hátrányos helyzetű gyerekeket célzó oktatáspolitikai kísérleteit?

Az MDF-kormány alatt indítottuk el a Gandhi Gimnáziumot. Ez nagyon kedvező történelmi pillanat volt. Nem mondanám, hogy a kormánynak tudatos politikája lett volna ebben a kérdésben, de olyan időket élünk, hogy ha valaki bármilyen fontos üggyel előállt, azt a rendszerváltásba be lehetett csomagolni. Akkor még nem ismertük azt a szót, hogy integráció, egyszerűen hiányzott a műveltségünk-ből. A nemzetiségi fogalomrendszer viszont adott volt, azt ismertük. Ráadásul az MDF vevő volt erre a gondolatkörre. Akkor zajlott a marosvásárhelyi pogrom, akkoriban kezdődött a szarajevói háború. Úgyhogy etnikai, kisebbségi alapon lehetett, ha úgy tetszik, szervezkedni. Nyugat-Európában is reneszánszát élte ez a szemlélet, gondoljunk csak a dél-franciákra és a katalánokra. Volt ennek egyfajta vonzereje, a kormánynak meg pláne tetszett az, hogy románul beszélő cigányoknak gimnázium nyílik majd Pécsen, mert párhuzamba állították a marosvásárhelyi magyar nyelvű orvosi kar megnyitásával.

Ezek szerint az etnikai alapon történő szervezés nem kényszer, hanem tudatosan vállalt elv volt? Azt hittem, az volt a szervezőerő, hogy ezeknek

a gyerekeknek nem adatik meg, hogy középiskolába kerüljenek, mert onnan kirekesztetnek.

Persze, ezt akartuk, de a nemzetiségi gondolatkörbe tudtuk ezt beilleszteni, hiszen abban nőttünk föl. Ebben szeretnénk volna tágítani a lehetőségeket, kicsit felszabadítani, kicsit jobbá tenni, de más, jobb, nem jutott az eszünkbe. Aztán az amerikai kormány USIS programja segítségével eljutottam az USA-ba. A USIS szervezői azzal dicsekedtek, hogy Indira Gandhi is így kezdte: körbenézett náluk, aztán miniszterelnök lett. Vonzó volt, amit mutattak. Amerika az Amerika. Kértem, hogy vigyenek el indián rezervátumokba, a feketék intézményeibe, a seattle-i japán közösségbe. Problémákat is láthattam, megoldásokat is. Megtanultam, hogy a fekete mozgalom nemcsak Martin Luther Kinget jelenti, hanem Malcolm X-et is. Megtudtam, hogy a II. világháború idején a „japán származású” amerikai állampolgárokat megfosztották a vagyonuktól, internálótáborokba gyűjtötték őket, és lássunk csudát: a kárpótlási ügyeik csak a 90-es években kezdődtek, pont amikor ott jártam. Aztán beleütköztem abba, hogy ami az indián rezervátumokban folyik, tehát az autonóm kulturális intézmények gyakorlata, hát az nem túl lelkesítő. Nem sokkal jobb, mint a cseremisiz vagy a csuvas nemzetiségi körzet, mert nem integrált. Az indiánok, távol a városoktól, nincsenek abban a versenyhelyzetben, mint a feketék vagy a japánok, ezért az intézményeik kissé provinciálisak. Amit Amerikában sikeresnek láttam, az tehát nem a „nemzetiségi politika”, hanem az integrációs megközelítés volt.

Akkor váltott?

Én franciatanár vagyok, francia kapcsolataim voltak, és a franciák valami nagyon hasonlóról beszéltek, mint az amerikaiak. A francia állampolgár, a citoyen attól francia, hogy odaszületett, nincsen az állampolgárságnak etnikai komponense. Ez bosszantott bennünket. Akkor most mi van? A marosvásárhelyi magyarok azok valójában románok? És a cigányok akkor meg magyarok? Nem értettük ezt a fogalomrendszert. Nehéz szembesülni azzal, hogy az a gondolati keret, amiben felnőttünk, alkalmatlan a

demokratikus működésre. Tehát a Nyugat juttatott el engem odáig, hogy a nemzetiségi gondolat helyett az integrációs gondolatot tartsam üdvöztetőnek. Pedig amit akkor csináltunk, a kelet-európai tala-junkról indulva, tehát nemzetiségi keretben, szóval a Gandhi Gimnázium, nagyon is sikeres kezdeményezés volt abban a történelmi pillanatban.

Ami a pedagógiai hatékonyságot illeti, a legjobb iskolák között van. Aztán jött az első MSZP-SZDSZ-koalíció. Mennyire volt ez a kormány eredményes?

Magyar Bálint próbálkozott. Ő is csak az akkor található gondolatokból indulhatott ki. Helyzetbe hozott kiváló embereket, de az eredmény katasztrofális lett. Ebben a ciklusban született meg végül a cigány felzárkóztató normatíva nevű szörnyűség.

...ami tovább szegregált.

Szegregált osztályok addig is voltak Magyarországon mindenütt, amióta a világ világ. De a cigány felzárkóztató fejpénz mégiscsak a megkoronázása volt az egész nemzetiségi koncepciónak. Azt mondani, hogy cigány felzárkóztató normatíva, ez azt jelenti, hogy akit fel kell zárkóztatni, az cigány, és aki cigány, azt fel kell zárkóztatni mindenféle distinkció nélkül. Később alig győztük ezt kigyomlálni a magyar közoktatásból. Szóval ide vezetett a „nemzetiségi politika”. Ez az, amit én cseremisiznek és csuvasnak csúfolok. A „nemzetiségi politika” azt mondja, hogy a különböző nemzetiségeknek van arculatuk, van lényegiségük, van karakterológiájuk. Nem az a lényeg, hogy hány éves, hogy fiú vagy lány, hogy milyen sikeres az iskolában, hanem az a lényegiség, hogy cigány. A cigányság esetében a lényegét abban ragadta meg annak a korszaknak a belpolitikája, hogy aki cigány, annak egyrészt őriznie kell az identitását, másrészt fel kell zárkóztatni.

Januárban volt egy konferencia a roma oktatásról a Parlament Felsőházi termében, ott markánsan megjelent ez a nemzetiségi szemlélet, különö-

sen, ha a miniszterelnök beszédére gondolok. Kultúramegőrző, kisebbségi állapot, amire ráakodik a szegénység, a kirekesztettség, a szegregáció.

Amit ők kultúramegőrzésnek hívnak, azt én konzerválásnak. Mert annak az eufemizmusa. Kultúraőrzés, identitásőrzés, nyelvőrzés – csupa konzervatív eszme. A progresszióknak máshol kellene keresgélnie: hogyan lehet egyenlő esélyeket biztosítani mindenkinek, aki megszületik, hogyan lehet egyenlő hozzáférést biztosítani ahhoz az intézményrendszerhez, ahhoz a világhoz, amit az emberek létrehozta? Ebben az etnikai elkülönültség inkább akadály, mint segítség, sajnos. Ahhoz a gondolathoz, amihez mi keressük a fogódzókat, ahhoz nem jó a nemzetiségi megközelítés, még a Malcolm X-é sem, hiába radikális. A nemzetiségi gondolat hiába felforgató jellegű, akkor is konzervatív. Az elkülönítettséget erősíti, tehát az emberek körül lévő akadályt, amit inkább le kellene bontani.

Az Orbán-kormány idejében beindított Arany János Program nem érte el a romákat. Pedig az is a hátrányos helyzetűeknek szólt.

Áh, azt az első pillanatban sem gondolták komolyan. Ez az egyetlen állami program, ami nagy összegű extra finanszírozást ad középiskolások sikerességére. A hátrányos helyzetűek ide csak fügefalevélnek kellett, a kormánynak esze ágában se volt ilyen nagy pénzeket a valóban rászorulókra „fecsérelni”. Amikor a programba beleírták, hogy hátrányos helyzetűeknek, egy dologra odafigyeltek: nehogy definiálják, kik is azok a hátrányos helyzetűek, mert akkor tényleg rájuk kellene fordítani a pénzt, nem pedig a középosztálybeliekre, akiknek igazából szánták. Mivel mégis muszáj volt valami meghatározást adni, így azt mondták, hogy az 5000-nél kisebb lélekszámú települések hátrányos helyzetűek. Na ne vicceljenek: Telki meg Solymár? Ha valaki Ózdon a Hétes telepére születik, az nem hátrányos helyzetű, mert Ózd nem falu. Kilóg a lóláb: igazából azért akartak kedvezni a falvoknak, mert a konzervatív politika igazi bázisa az a feudális falusi világ. Ennek a háttérnek találták ki az Arany János Programot. Kik járnak az

Arany János-osztályokba? A falusi tanárok, vállalkozók gyerekei. A progresszív pedagógia oldaláról elkezdtük felvetni, hogy a cigányokat miért nem veszik be a programba, ez ügyben még éhségstrájkoltunk is. Világos helyzet volt: visszaélt a kormány azzal, hogy a hátrányos helyzetű hívószó jól hangzik, de valójában épp a hátrányos helyzetűektől sajnálta a legjobban a pénzt. Ez egyszerű csalás volt. A politikai vezetőket rém kényszerítette, hogy ezt meg kellett vitatni a nyilvánossággal. Akik akkor szóvá tettük a csalást, el is vesztettük az állásunkat.

A „csalás” él és virul, megújult energiákkal, az Új Tehetség Program kapcsán.

Hát persze. A baloldali kormány nem akar szembenézni azzal, vajon miért költ milliárdokat az állam a falusi elit gyermekeinek „tehetség gondozására”. Ahogy egy konferencián egy kollégám fogalmazott: „nincs demokratikus ország, ahol kifejezetten tehetség gondozás folya állami pénzen, mert az ilyen állami program bizony emlékeztet bizonyos két háború közötti elitnevelő német koncepciókra.” Magyarország az egyetlen demokratikus ország a világon, ahol ez nem tűnik föl. Annak idején, emlékszem, ellenzékből, Horn Gábor azon volt megütközve, hogy miért nincs ez ügyben komolyabb felzúdulás, de aztán hatalomváltás után bizony nem változott a program lényege. Az kétségtelen, hogy a cigányok oktatásával kapcsolatos politikában komoly intézkedések történtek. Még ha ezek nem is mérhetők az Arany János Programhoz, sajnos. Magyar Bálint jelentős lépéseket tett annak a sok kárnak a fől számolására amelyet részben saját maga első minisztersége idején jóhiszeműen okozott. Azt lehet mondani, hogy ez szinte példa nélkül álló, őszinte szembenézés azzal, amit elrontottunk. Ha történelmileg nézzük Magyar Bálint miniszterségét, az a legszebb gesztusa, hogy amit elrontott, azt ő maga az átfogó deszegrációs programmal helyrehozta.

Ez már akkor volt, amikor Magyar Bálint második minisztersége idején Mohácsi Viktóriát miniszteri biztosnak nevezték ki, s együtt jártak az országot, tiltakoztak a fogyatékos nyilvántartás ellen...

Két éven át az Oktatási Minisztériumban közvetlenül segíthettem Mohácsi Viktória munkáját. Behoztuk a köztudatba, a jogrendszerbe, a politikai gondolkodásba azt, hogy egy lakosságcsoporthoz gyerekeinek húsz százalékát fogyatékosnak nyilvánítani közönséges bűncselekmény. A politikába sikerült bejutnia a roma mozgalomnak, és onnan kisugárzik valami a szakma felé.

Ebből a mozgalomból kerültek ki az olyan harmincas roma fiatalok, mint Kadét Ernő, Ürmös Andor, Sárközi Anita, Mohácsi Erzsébet.

Van néhány faluról Budapestre került, kiemelkedően tehetséges fiatal szakember, akik ebbe az ügybe beléptek, sikeresek, és állami lépéseket tudtak kikényszeríteni. De azért azt sem kell hinnünk, hogy itt vannak, és már föl is számolták a kisegítő osztályokat. Én ezt még nem hasonlítanám Martin Luther Kingék mozgalmához, pedig annyira szeretném.

Azért a mozgalomnak igen jót tett, hogy Magyar Bálint minisztersége idején sorra láttak napvilágot a szegregációs botrányok.

Ezek már Pokorni Zoltán idején is nyilvánosságot kaptak. Szerencsére. 2000-ben, az akkori Magyar Hírlap címlapján láttam először Kállai Lászlót, amint éhségstrájkol. És attól kezdve ez a probléma mindennap megjelent a magyar sajtóban. A jászladányiak föllépése azért fontos, mert ők már elérték a sajtó ingerküszöbét. Azok a bankárok, gazdag emberek, mint Felcsuti Péter, Ujlaky András vagy Polgár András, akik támogatni kezdték a roma fiatalok ügyét, ebben az időszakban figyeltek föl a problémára. Ezzel teljesen új korszak kezdődött. Például 2004 őszén alapítottunk egy második esély gimnáziumot Alsószentmártonban. Azért tehettük ezt meg, mert a magyar sajtó sokat foglalkozott a cigány fiatalok iskolai helyzetével, s így volt társadalmi támogatottságunk. Ez jelentette az alapját annak is, hogy Mohácsi Viktória vezérletével meg tudtuk változtatni a jogrendszert. 2004-től tehát a gazdasági elit elkötelezett szereplői támogatást adtak nekünk. Addig csak a Soros Alapítvány tette ezt. És így lehe-

tett intézményeket gründolni, pereket nyerni. A magántőke anyagi lehetőségeket biztosít, az állam pedig jogszabályokat: így már helyzetbe tudjuk hozni a hátrányos helyzetű fiatalokat. Mindezt a jászladányi Kállai Lászlónak és a hozzá hasonló mozgalmároknak köszönhetjük. Nem a döntéshozók lettek jobb indulatúak, hanem a cigány mozgalom élt a demokratikus lehetőségekkel.

A Roma Ösztöndíj- és Útravaló Program mennyire érte el a cigány fiatalokat?

Ha nem a saját szememmel látom, soha el nem hiszem, hogy amit az állam vezérel, az csak ennyire kevésbé hatékony lehet. Az állam, s ez bebizonyosodott, teljesen alkalmatlan arra, hogy a legszegé-

nyebb sorsú emberek érdekeit tömegesen képviselje. Az Útravaló is nagyon jó elgondolás, de ha Felcsuti Péter és Polgár András nem egészíti ki ugyanennyivel vagy még többel, akkor nagyobb bajt okozhat, mint amennyi hasznot hoz. Csak egyetlen példa: van jó néhány árva diákunk. Semmijük és senkijük, lopják a fát az erdőről, hogy ne fagyjanak meg. Azt mondom nekik: érettségizetek le, megváltozik a helyzetetek. Megpályáztatom szeptemberben az Útravaló ösztöndíjra, és beadom az árvajáradékra az igényt, mert ezekkel a támogatásokkal elvileg el tudja indítani a tanulmányait. Csakhogy mikuláskor még se árvajáradék, se ösztöndíj. Ha nem a tanulást választja, hanem a munkanélküli segélyt, akkor is lopja a fát, de legalább van mit ennie. Vagyis: az állami támogatási rendszer, sajnos, teljesen alkalmatlan. Az én életem legfontosabb gondolati változása talán nem is a nemzetiségi koncepció föladata volt, hanem az, hogy teljesen letettem az államról. Az állam törvényeket hoz, és betartatja a normákat – erre való. Az is dolga lenne, hogy cigány fiatalok tömegeit eljuttassa egyfajta normálisabb létbe – de erre soha nem lesz alkalmas.

Ugyanez a véleménye a bázisiskolákról, a fejlesztő programokról?

Ezek valójában arra jók, hogy az állam állást foglaljon velük, általuk demonstrálja, hogy az ország érdekeinek az felelne meg, ha a legszegényebb gyerekek is hozzáférnének a társadalom intézményeihez. Ezt ilyen programokon keresztül jelenti be az állam a pedagógusoknak, a középosztálynak, az elitnek. A jobb helyzetű cigány gyerekeket még be is engedik a vegyes osztályokba. De nem teremtenek igazi lehetőséget egyetlen cigánytelepi gyereknek sem arra, hogy gépészmérnök legyen, vagy jogász – ilyesmit a magyar állam ma nem ígérhet komolyan. Aki abba született bele, az abba is haljon bele.

Az állami integrációs politikának azért van üzenete a többségi társadalom felé is, mondjuk az, hogy a te gyerekednek is jó, ha integráltan tanítják.

Persze, én ezt nem vitatom, igenis, az államnak oda kell állnia a jó ügy mellé. Csak azt kell elfelejtenünk – s nekem ebben van vitám Ferge Zsuzsával meg sok más baloldali szociológussal –, hogy a nagy léptékű megoldásokat az államon keresztül lehetséges volna behozni a társadalomba. Szerintem ők itt tévednek. Amint állami lesz egy program, az az alsó középosztály pénzügyi érdekeit szolgálja majd. Ezek a programok csak figyelemfelkeltésre alkalmasak, a valódi esélyeket az alsó középosztálybelieknek nyitják meg.

És mit szól ahhoz a most meghirdetett javaslat-hoz, hogy pluszpénzt kapnának azok a tanárok, akik hátrányos helyzetű terepülésen tanítanak?

Ezt annak idején veszélyességi pótléknak hívták. De a viccet félretéve: van egy tisztviselői réteg, amely vállalja, hogy az állam érdekeit képviseli ott, ahol az állam uralkodni akar, de szolgálatni nem. Borsodban, Baranyában számos olyan település van, ahol a helyi lakosok elsőprő többsége cigány – állás csak a papnak, tűzoltónak, orvosnak, postásnak, tanárnak jut. Ezeket az állásokat a fehér emberek töltik be, akik rendszerint a közeli kisebb-nagyobb városokban laknak, naponta odautaznak dolgozni, s gyorsan hazamenekülnek a családjukhoz. Ezt a réteget pluszpénzzel megerősíteni persze fontos, ha az állam egyben akar maradni. De engem a helyi lakosság is érdekel. Újra megismétlem: számukra csak a gazdasági élettől és a szabad szerveződés világától, a civilektől remélek segítséget, az államtól ugyan várhatnám.

Civilség? Itt egy másik civil mozgalom, a Magyar Gárda, amely Kerepesen aktívan részt vett a helyi iskola cigánygyerekei elleni küzdelemben.

Ki is ott a polgármester? Hát Franka Tibor. Egyébként ő volt az egyik első újságíró, aki velem interjút csinált. A szélsőjobb érdeklődése messzire nyúlik. Az bizonyos, hogy a MIÉP és a Jobbik több diplomás és jó állásban lévő embert mozgat, mint a mi mozgalmaink. A fasiszták bizony sokkal jobb eséllyel jutnak pozícióhoz az államban, mint pl. a cigányok. A magyar kormány, ugye, nem feledjük,

néhány évtizede volt már fasiszták kezében. Cigányra viszont még soha nem bíztak minisztériumot Magyarország történetében. Azt nem tudom elképzelni, hogy az állam annak az öt százalék szegény embernek az érdekében, akiről beszélünk, komolyan föllépjön. Én már annak is örülnék, ha legalább a durva jogsértéseket megakadályozná.

A szocialista Szabó Zoltán a kerepesi ügy kapcsán azt nyilatkozta, hogy ha a nemzeti gárda Amerikában bekísérte a feketéket az iskolákba, akkor ezeket a garanciákat nálunk is nyugodtan meg lehet teremteni.

Ugyan már. Nem kell abba az illúzióba kergetni magunkat, hogy olyan körülmények közé kerülünk néhány év alatt, mint ahová a nyugati társadalmak több száz év alatt jutottak el. Csak néhány éve, hogy Szlovákiában a katonaságot vezényelték ki a rend fenntartására, amikor a szociális háló ellehetetlenítése miatti elkeseredésükben néhány faluban az éhen maradt romák kifosztották a boltokat. A saját állampolgáraik ellen a katonaságot vetették be, nem a rendőrséget. Erre képes egy kelet-európai állam. Nem Amerikában élünk.

Miért hagyta ott Baranyát, miért ment Borsodba?

Hát, nem egyszerűen csak arról volt szó, hogy föl szálltam a vonatra.

Megbántották? Ellehetetlenült?

Jó, elmondom. De távolról kell kezdenem. Amikor világossá vált számomra, hogy az államra nem vagy csak nagyon nehezen lehet támaszkodni, elkezdünk keresni, milyen alternatív lehetőségeink adódhatnak. A baloldali értelmiség, a legszorosabb szövetségeseink, ebbe az irányba már nem követett bennünket. Ők abban a hitben élnek, hogy ha az oktatásügyben eredményt akarunk, akkor azt az állami oktatástól kell elvárni, sőt a szabad iskolaválasztást kellene korlátozni. Ez az ő programjuk. Mi ebben már nem

hiszünk, a szabad iskolaválasztást Magyarországon soha nem fogják korlátozni. A szabad iskolaválasztás persze valóban a középosztály eszköze arra, hogy a szegregációt előidézze, de ha ezt az eszközt elvonná valaki a középosztálytól, akkor más eszközök lépnének a helyébe. Mi tehát nem illúziókat kergetünk, hanem konkrét ügyekben dolgozunk, Borsodban, Baranyában, ott, ahol a legtöbb magára maradt falu van. Ez már a társadalom legszéle. Látszott, hogy az állam, az önkormányzatok ebben nem képesek partneri segítséget adni. Először kerestük a katolikus egyházzal a kapcsolatot, hiszen a cigányok többsége katolikus. Fölvettük hát a kapcsolatot a történelmi egyházakkal. Találtunk is olyan embereket, akik rövidebb-hosszabb ideig szövetségeseink voltak, de a történelmi egyházak velejéig konzervatív szervezetek, és hát mit szépítem, vannak ott rasszisták is bőven.

Nem is nagyon akadnak cigányok az egyházi iskolákban.

Hát persze. Itt van például mindjárt Pest alatt a kunszentmiklósi református iskola: oda fehérek járnak, az önkormányzati iskola meg megmaradt a cigányoknak. Ez nem gond az egyházban. A történelmi egyházak a II. világháború előtti *status quo* visszaállításán dolgoznak, s nagyon messze állnak Martin Luther King keresztény etikájától.

Vagyis kiesett a nem állami intézményfenntartók legnagyobbika.

Igen. Kerestünk másokat. Így jutottunk el a Waldorfig. Ez is szélsőségesen elitista közegeből táplálkozik, viszont jóval korszerűbb rálátásuk van a mai közoktatási problémákra. Ők nem rekonstruálni akarnak egy régi világot, hanem újat akarnak létrehozni, csakhogy egy nagyon kiváltságos társadalmi rétegben. De a Waldorf-tanárképzésbe már sikerült bejuttatnunk cigány fiatalokat. Az általános iskoláik viszont olyan konstrukcióban dolgoznak, amelyben a diákok szüleinek anyagi hozzájárulása megkerülhetetlen. Hát a mi diákjainknál ez nincs meg. Ezért

nem nyújtott semmilyen segítséget például a váci Waldorf-iskola a Csörögön iskola nélkül maradt gyerekek problémájának a kezelésében.

A buddhisták?

Tovább keresgélünk a saját érdeklődési körünket követve. Végül is így kötöttünk ki a buddhistáknál, akik eleve a barátaink voltak. Szimpatikusan viselkedtek, tisztelettel tekintettek a munkánkra, szépen beszéltek a diákjainkkal. Világnézeti kérdésekben is egyetértettünk. Hosszas megfontolás után úgy döntöttünk, rájuk bízunk az alsószentmártoni gimnáziumunk fenntartói szerepét. Sokáig úgy láttuk, jól választottunk, mert a buddhistákat nem nagyon érdekelte a mi pedagógiai vállalkozásunk, elfértünk a sok keleti furcsaság között.

Végül is: Magyarországon kiből lesz buddhista?

Háziasszonyok, akiknek a tévé már unalmas, valami aktívabb szórakozást keresnek, meditációt, feng shuit. Aztán kalandkereső ifjú titánok, akik nem férnek bele a rendszerbe, mert annál azért eredetibb a gondolkodásuk. Kereső típusú emberek, mint mi magunk is. Számukra a cigányok is érdekesekek, sőt, az indiai arcvonásaik miatt még a szakrális gyűjteményben is helyet kaphatnak, mindjárt a gyertyák, a füstölők és az indiai társasutazás mellett. Egzotikum. Csakhogy az egzotikum nem mindig ártatlan szórakozás. Ha egy kicsit művelt az ember, tudja, hogy a horogkereszt, az árja gondolat, a társadalom felsőbb és alsóbb rendű kasztokra osztásának elméleti megalapozása honnan eredeztethető – hát ugyanabból az indiai egzotikum-ból. És aztán egy napon ezek a rémségek egyszer csak valóságossá váltak. Amikor az alsószentmártoni diákjainkkal a Lauder Gimnáziumba mentünk osztálykirándulásra, és az ottani kollégáinknak, akikkel az utat szerveztük, adtunk egy buddhista kiadványt, ők azonnal lecsekkolták, hogy húha, ez az egyház olyan nyilvános előadás-sorozatot szervez, amely közismert fasisztáknak ad fellépési lehetőséget. Nem főszerepet, de megszólalási lehetőséget.

Mi ez? A fasizmus mint egzotikum??

Én is azt hittem, hogy ez csak egy folklórszín a palettán. Ismertem én a híres indológus, Vekerdy József szélsőséges ideológiai szerepét. Mégis azt hittem, hogy ő már a tudománytörténethez tartozik. A mai buddhistákat őszinte barátainknak gondoltam, és azt tapasztaltam, hogy szeretettel viszonyulnak hozzánk. A Buddhista Főiskola aztán különösen olyan nyitott szellemű szerveződésnek látszott, amely nem ágyazódik bele a magyar feudalizmus konzervatív rendszerébe. A mozgalmunkhoz tartozó cigány fiatalok is jól elboldogultak a Buddhista Főiskolán, kevesebb ellenállással kellett találkozniuk, mint máshol. Sajnos, az élet később nem igazolta ezt az idillt. Az egyik buddhista kollégánk az alsószentmártoni pedagógiai munkája mellett egyszer csak egy kukkoló típusú szociográfiával lepte meg a nyilvánosságot „írói munkássága” keretében. Nappal tanítom a diákjaimat, éjjel meg a nemi életüket lesem. Volt ebben minden a halottgyalázástól kezdve a válogatott szexuális aberrációkig bezárólag. És ezt a gyerekek föllelték a neten. Lehetetlenné vált a helyzetünk. Kértük a buddhistákat, hogy ezt ne csinálják. Nem is értették, hogy hol itt a gond. Hiszen a cigányok olyan egzotikusak... Alsószentmárton polgármestere, az iskola diákönkormányzata, középiskolai tanár kollégáim és az iskola támogatói mind hangot adtak azon véleményüknek, hogy az iskola és az egyház hatalmi helyzetben van a családokkal szemben, ezért a tanári pozícióval nem összeegyeztethető a hatalmi pozícióból megszerzett érzékeny információknak a közösség szándékaival szemben való felhasználása. Az egyház véleménye nem találkozott az érintettekével. Végül kineveztek helyettem egy MIÉP-es kötődésű igazgatót a cigány faluba, mert ő jobban illett az iskolafenntartó elképzeléseikhez, én meg megkaptam a fölmondásomat, s a kollégáimmal távoztunk. Szeptemberben aztán buddhista cigány fiatalokkal, Orsós Jánossal, Kalányos Lászlóval, Lázi István Benővel és Orsós Anikóval Borsodban megalapítottuk a Dr. Ámbédkar Gimnáziumot.

Gondolom, nem volt ez olyan egyszerű, mint ahogy itt egy mondatba sűrítve halljuk...

Nagyon nehéz volt mindezt megélni. Ebben az időszakban készült Szederkényi Júlia *Tigrisfej* című dokumentumfilmje, ami elénk is tárja ezt a katartikus élményt. Az segített, hogy ebben az időszakban már megtaláltuk azt az indiai mozgalmat, ami a Martin Luther Kingének felel meg Indiában. Ez az Ámbédkar-féle hatalmas vallási és polgárjogi tömegmozgalom. Ez biztos háttérrel nyújt számunkra, mert ugyanazt tűzi ki célul, mint mi: az oktatási integrációt. Végre úgy dolgozhatunk, hogy nem kell magyarázkodnunk, mit akarunk ezekkel az ágról szakadt fiatalokkal egy gimnáziumban... Anyagi háttérrel az állami fejkvóta jelentett. Az állami pénzeket azonban csak azért tudtuk igénybe venni, mert a gazdaság szereplői áthidaló segítséget nyújtottak nekünk: az Aegon, az MKB, az Allianz szakképzési támogatása, Polgár András odafigyelése az életet jelentette. A Krétakör Színház elhozta nekünk a *Hamletet*, a Közgazdasági Politechnikum vendégségbe hívta a diákjainkat, a Csodák Palotája ingyenjegyeket adott nekünk.

A tanárok Önökkel tartottak?

A kollégáink jó része vállalta az 500 km-t, és jött velünk. Ha egyszer belemegyünk abba, hogy az állam védelméből nem kérünk, akkor olyan partnerekre van szükségünk, akik nem a közalkalmazotti lét biztonságát keresik. Az indiai érinthetetlenek mozgalmá ehhez példát és hitet nyújt nekünk. Sok millió ember köszönheti a társadalmi fölemelkedését ennek a hitnek. A buddhizmus a problémákat ott közelíti meg, ahol azok keletkeznek.

Hogyan talált az Ámbédkar-mozgalomra?

Ugye, engem is részben az egzotikum iránti kíváncsiság vitt ám a cigányokhoz. Abban a társadalomkutató vonulatban vagy csoportosulásban, amelynek tanítványaként kerültem Gilvánfára meg Alsószentmártonba, volt ilyen kíváncsiság. Most már látom,

mennyire veszélyes az, ha az egzotikum iránti kíváncsiság nélkülözi az erkölcsi megalapozottságot. Számunkra itt Európában föl se tűnik, hogy a hindu vallásban minden társadalmi réteg számára külön erkölcsi kódex van. Ámbédkar azt mondja, hogy a kasztonkénti külön erkölcs nem erkölcs. Ő éppen abból a felismerésből indította a mozgalmát, hogy a kasztrendszer romlott és a történelem szemétdombjára való dolog. Én a kilencvenes évek első felében fedeztem őt föl. Volt egy támogatónk, a Pont Könyvesbolt tulajdonosa, Papp Éva, aki könyvtalványokkal támogatott bennünket. Neki köszönhetően olvastam az indiai érinthetetlenek, a dalitok mozgalmáról először részletesen. És amikor Orsós János kollégámmal Indiában megtekintettük, hogyan is működik ez valójában, már tudtuk, hogy jó úton járunk – a dalitok esetében nem az otthonról ismert lexikális buddhistákról van szó, akik füstölőkkel és egzotikus hindu filozófiai fogalmakkal bíbelődnek: a dalitokat a szenvedés izgatja, a szenvedés oka, a szenvedés fölszámolása és a szenvedés fölszámolásához vezető út. Ahogyan a Magasztos ezt nekünk tanácsolja... Ezzel a gondolattal komoly falakba ütköztünk a Buddhista Főiskolán, de ez minket akkor már nem érdekelt. Mi nem Vekerdy Józseftől, hanem Indiából tanultunk buddhizmust...

Pénzt kapnak Indiából?

Dehogy. Semmi pénzt nem kapunk. Egyszer kifizették a repülőjegyünket oda-vissza, de azt is angol buddhisták. Az indiaiak sokkal többet adnak: ideológiai háttérrel. Kimondták, hogy a társadalmi elnyomásnak szellemi struktúrája van, először azt kell magunk mögött hagyni. Az anyagi építkezés csak ezután következhet. Létrehoztak egy struktúrát, ami az elnyomottaké. A munkatársaimmal mi is létrehoztunk egy struktúrát, ami a szegény sorsú cigányoké. És ezt a középosztálybeliek már nem tudják tőlünk elvenni.